

Türkistan'da Bir Bozkurt Enver Paşa

İlyas Kara

Ankara, Kripto Yayınları, 2018, 224 sayfa, ISBN: 978-605-4991-94-5

Rabia Büşra KURUCA*

İlyas Kara'nın kaleme aldığı bu kitapta; 1492-1917 arası Türkistan Türklüğü de dahil Türk-Rus ilişkilerini, Türkistan'da Rusya'ya karşı baş gösteren Türkistan direnişini, Enver Paşa'nın 1918 yılına kadarki hayatını, Cihan Harbi sonrası Paşa'nın Türkistan'da Korbaşılar ile verdiği mücadeleyi ve onun verdiği mücadelenin Türkistan coğrafyasındaki etkileri anlatılmaktadır. İlyas Kara kitabının ilk cümlelerinde eserin kolay meydana gelmediğinden uzun ve yorucu çalışmalar sonucunda ortaya çıktığını belirtmektedir. Eserinin esas konusunun Enver Paşa'nın Korbaşılar hareketindeki ve Türkistan direnişindeki rolü olduğunu söylemektedir.

Yazar, 1492-1917 arası Türkistan Türklüğü ve Rusya arasında yaşanan ayaklanmalardan en önemlilerinin "Korbaşı hareketi" olduğunu aktarmaktadır. "Türkistan sadece Türkistanlılarındır!"

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü, rbkurucaa@hotmail.com

parolasıyla hareket eden ve kendilerini ‘‘Korbaşı’’ olarak niteleyen isyancılara, onların emrindeki milislere Rusya haydut, çete anlamına gelen ‘‘Basmacı’’ adını vermiştir. Bu olgu Rusya’nın uzun süre gündeminde kalacaktır. Kısaca korbaşı hareketi için, Türkistan Türklüğünün Rusya’ya olan kinin ve kızgınlığının, Rus emperyalizmine bir tepkinin adıdır. Korbaşıların verdiği mücadelede içine aldıkları Osmanlı Harbiye Nazırı Enver Paşa en dikkat çeken isim olmaktadır.

Kitapta Enver Paşa’nın dikkat çekmesindeki etkisi olan sebepler arasında Trablusgarp Savaşı ve Babıali Baskını olduğu da belirtilmektedir. Bu olaylardan sonra Enver Paşa’nın yıldızının parladığı ve ‘‘Edirne Fatihî ve ‘‘Hürriyet Kahramanı’’ unvanlarını aldığı aktarılmaktadır. Yazar, kitabının bu bölümlerinde araştırma yaparken bulduğu mektup örneklerini de aktarmaktadır.

‘‘Eğer Heyet-i vükela Edirne’yi hiçbir çaba göstermeden bırakırsa orduyu terk edeceğim, açıktan açığa harp çağrısında bulunacağım. Ne yapacağımı bilmiyorum, daha ziyade söylemek istemiyorum. Vatani kurtarmak ya da şerefimle ölmek için her şeyi alt üst edeceğim. Daha iyisini kurtarmak için yıkacağım. Ama bu kadar uzağa gitmeye ihtiyacım olmayacağını ümit ederim.’’

Enver Paşa’nın yazmış olduğu mektubun kısa bir paragrafını okuduğumuzda cemiyet hükümetinin icraatlarına ağır ve şiddetli tepki verdiğini görmekteyiz. Yazar, Paşa’nın Osmanlı Devleti’nin ikinci adamı olduğunu vurgulamaktadır. ‘‘İkinci Adam’’ın orduda değişiklik yaptığından bahsedilmektedir. Yapılan değişikliklerin ordu tarafından desteklendiğini yazarın verdiği örneklerle daha iyi anlamaktayız. Osmanlı Devleti içinde Enver Paşa’nın en çok tartışılan icraatlarından biri de Almanya ile Birinci Dünya Savaşı’na girilmesi olmuştur. Bu konunun günümüzde hala tartışma konusu olduğu ve çok farklı görüşlerin olduğunu söylemek gerekmektedir. Savaş için başarılı olacağımızı düşünen Enver Paşa için işlerin tersine döndüğü belirtilmektedir. Savaş sonunda Enver, Cemal ve Talat paşalar ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Enver Paşa İstanbul’dan ayrılırken Sadrazam Ahmet İzzet Paşa’ya ‘‘Mütareke-i münferide dolayısıyla, vatanımın şimdilik alacağı şekil yakın zamanlarda bu topraklarda nafi bir iş göremeyeceğime ayan bir alamettir.’’ diye başlayan bir mektup bırakarak Sivastopol’a ulaştıktan sonra arkadaşlarından ayrılmıştır. Kitapta verilen bu mektup alıntısından Paşa’nın hedefinin farklı olduğunu anlamaktayız. Hedefi, Kafkasya’ya varmak, orada kuracağı bir ordu ile Anadolu’ya yürümek ve ülkeyi yeniden kurtarmak olduğu anlatılmaktadır. Yazar, Enver Paşa’nın hedeflerinin düşündüğü gibi gitmediğini, Karadeniz ve Kırım sahillerinde dalgalarla boğuştuğunu, ölümün teğet geçtiğini söylemektedir. Büyük zorluklardan sonra ancak Almanya’ya varabildiğini aktarmaktadır.

Almanya bölümüne baktığımız zaman, Berlin’de bir ziraatçı olarak tam bir yıl kaldığını, kendini gizlediğini ve en yakın arkadaşları ile dahi görüşmediğini görmekteyiz. Enver Paşa’nın Berlin’de geçirdiği süre içerisinde hayatına yön verecek en önemli olayın, Bolşevik komitacı Korl Radek’i hapisanede ziyaret etmesi olduğu belirtilmektedir. Bu ziyaret esnasında Radek’e İngilizlere karşı Müslüman-Sovyet iş birliği önermiş olduğu ve bu görüşmenin olumlu sonuçlandığı aktarılmaktadır. Ayrıca Sovyet Rusya’nın Milli Mücadele’ye sağladığı destekte de Enver Paşa’nın büyük rol oynadığı

belirtilmektedir. Mustafa Kemal Paşa ile bağlantısını koparmadığı, ona sürekli bilgiler verdiği alıntı yapılan kısımlardan anlaşılmaktadır.

Moskova bölümüne baktığımızda ise Enver Paşa 1920 yılının Ağustos ayında ikinci kez Moskova'ya gidiyor ve planlarını yürürlüğe koymanın zamanını beklemeye başlıyor. Yazar, 1920 yılında Moskova'da yapılan Birinci Doğu Halkları Kurultayı'nda konuşma yaptığını anlatır. Yaptığı konuşmanın ona handikabı olduğunu, bunun da Sovyet Rusya'nın Anadolu'daki Mustafa Kemal harekâtının sonuçlarını görmek için beklemesi ve kendisine yol verilmesi olduğunu söylemektedir. Moskova'da "Ali" takma adını kullandığı ve Kremlin Sarayı'nın karşısında uzunca süre kaldığı ve başta Lenin olmak üzere birçok Rus ileri geleniyle görüşen Enver Paşa'nın Rusların niyetini anlamış olduğu bu bölümün sonunda anlatılmaktadır. Bolşevik liderlere güvenemeyeceğini anlayan Enver, rotasını Buhara'ya çevirmiştir.

Buhara'da yazar Enver Paşa'nın Başkurdistan Eski Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ahmet Zeki Velidi Togan ile görüştüğünü aktarmaktadır. Togan, Enver Paşa'ya gereken desteği vermeyecektir ardından da Buhara Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Osman Hoca ile irtibata geçmek istediği ve araya da bir zamanlar Osmanlı ordusunda beraber çalıştığı Hasan Bey'i koyduğu anlatılmaktadır. Enver Paşa'nın Osman Hoca'dan sıcak bir ilgi gördüğü, mücahitlerin ve Korbaşların kendisini coşkuyla karşıladığı söylenmektedir. Paşa'nın bu denli coşkuyla karşılaşma sebebinin her kesimi etkileyen keskin zekası olduğu kanaatine varmaktayız. Hem Osmanlı Devleti içinde hem de Türkistan coğrafyası içerisinde önemli olayların cereyan etmesinde etkin rol oynayan Enver Paşa, Korbaşların kendi aralarında bölünmeleri, İngiltere devletinin de Rusya'ya yakınlaşması neticesinde mücadelesini kaybeder. Yazar, Çegan tepesinde Paşa'nın askerleri ile Kurban Bayramı vesilesiyle bayramlaşmakta olduğu sırada, Ermeni Agabekov rehberliğinde hareket etmekte olan Kızıl Ordu birliklerinin ağır silahlarla saldırdığını ve mitralyöz ateşi ile Enver Paşa'nın hayatını kaybettiğini belirtmektedir. Cenazesine 30.000 kişinin katıldığı da aktarılmaktadır. Türkistan coğrafyasında derin etkiler bırakan bir devlet adamı olması hasebiyle, onun ölümünün ardından şiirler ve ağıtlar yazılmış, o yıl Türkistan'da doğan çocuklara hep onun adının verilmiştir.

Son olarak yazar, Enver Paşa için "günahı ve sevabı ile bir realitedir" demektedir. Bir ideal adamı olduğunu, hayatının mücadeleler ile geçtiğini ve en önemlisi Türkistan halkının bağımsızlığı uğruna her şeyinden fedakârlık yapmış bağımsızlık savaşçısı olduğunu söylemeliyiz. Eser sade ve akıcı bir dil ile yazılmıştır. Yazar, Enver Paşa'yı çok fazla ayrıntıya girmeden özet şeklinde aktarmaktadır. Çalışmasında kanıtlayıcı belgeler kullanması eserin okunabilirliğini artırmaktadır. Kitap okunduktan sonra günümüzde hala tartışılan şahsiyeti objektif değerlendirmek gerektiği kanısına vardırırmaktadır.